

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: Економски факултет

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО:	9.2.2022.	
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ 1- Надзор
16/1	154	22

ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 141. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, број: 67/20), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Научно-наставно вијеће Економског факултета на X електронској сједници одржаној 17.09.2021. године донијело је Одлуку број: 13/3.1058-X-6/21 о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације кандидата *mr Драгана Петровића* под називом: „*Монетарна конвергенција и фискална стабилност Европске уније*“, у сљедећем саставу:

1. Др Горан Поповић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Међународна економија и Теоријска економија*.
2. Др Бранка Топић-Павковић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Фискална и монетарна економија*.
3. Др Радован Ковачевић, Економски факултет Универзитета у Београду, ужа научна област *Међународни економски односи*.

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив у же научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Тема докторске дисертације под називом „*Монетарна конвергенција и фискална стабилност Европске уније*“ кандидата *mr Драгана Петровића* прихваћена је од стране Наставно- научног вијећа Економског факултета Универзитета у Бањој Луци дана 22.05.2017. године (Одлука број: 13/3.909-VII-14/17).

Сенат Универзитета у Бањој Луци је Одлуком број: 02/04-3.1466-64/17, од 25.05.2017. године дао сагласност на Извјештај о оцјени услова и подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације кандидата *mr Драгана Петровића* на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

Садржај докторске дисертације изложен је у следећим поглављима:

УВОД (16 страна)

1. ОПШТЕ И ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ МОНЕТАРНИХ ИНТЕГРАЦИЈА И КОНВЕРГЕНЦИЈЕ	1
1.1. Opšti i teorijski aspekti funkcionisanja monetarne politike Evropske unije	1
1.2. Teorijske pretpostavke formiranja monetarne unije kao regionalne integracije	16
1.3. Teorijski aspekti uvođenja kriterijuma konvergencije	23
1.4. Istorijski pregled formiranja Evropske monetarne unije	27
1.5. Ključne institucije za implementaciju monetarne politike u Evropskoj uniji i Evrozoni	43
2. OPŠTI И ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТИ ФИСКАЛНОГ СИСТЕМА	56
2.1. Teorijski aspekti fiskalne politike i fiskalnog sistema	56
2.2. Istorijski razvoj fiskalnog sistema Evropske unije	71
2.3. Značaj i struktura fiskalnog sistema Evropske unije i Evrozone	88
2.4. Savremeni problemi fiskalne politike u Evropskoj uniji i Evrozoni	91
3. ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ПОКАЗАТЕЉИ ЗА ЕВРОПСКУ УНИЈУ	94
3.1. Analiza makroekonomskih kretanja za Evropsku uniju i Evrozonu (agregatna analiza za Evropsku uniju i Evrozonu)	94
3.2. Analiza makroekonomskih pokazatelja za članice Evropske unije i Evrozone	105
4. ИСПУЊАВАЊЕ КРИТЕРИЈУМА КОНВЕРГЕНЦИЈЕ ЗА ЕВРОЗОНУ И ЕВРОПСКУ УНИЈУ	117
4.1. Agregatna analiza kretanja pokazatelja vezanih za konvergenciju	117
5. СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА: ФИСКАЛНИ И ПОКАЗАТЕЉИ КОНВЕРГЕНЦИЈЕ	125
5.1. Statističke projekcije makroekonomskih kretanja	125
5.2. Statistička analiza kriterijuma konvergencije	142
6. ФИСКАЛНИ ФЕДЕРАЛИЗАМ И ОДРŽИВОСТ ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА	152
6.1. Geopolitički okvir funkcionisanja Evrozone i Evropske unije	152
6.2. Perspektive i dometi Pakta za stabilnost i rast	158
6.3. Mogućnosti za jačanje fiskalnog federalizma	160
6.4. Pravci daljih monetarnih i fiskalnih reformi – koliko je tačna dilema: promjene ili raspad EMU?	174
6.5. Perspektiva ESM-a: izazovi i ranjivost	175
ЗАКЉУЧАК	177
ДИСКУСИЈА	182
ЛИТЕРАТУРА	187

ЛИТЕРАТУРА.....	187
ПОПИС ПРИЛОГА.....	194

Докторска дисератација је конципирана у шест главних цјелина, односно поглавља. Свако од шест поглавља састоји се од већег броја логично сложених потпоглавља чиме је створена хармонична и компактна цјелина.

Сва поглавља и потпоглавља су коректно нумерисана.

У Уводу и првом дијелу овог рада елаборирани су тема и проблем истраживања, те општи и теоријски аспекти функционисања монетарне политике у Европској унији (ЕУ), и Еврозони (ЕА), са освртом на монетарне агрегате и показатеље који их детерминишу. Поред основа монетарне политике уводни дио разматра и теоријске аспекте и претпоставке формирања монетарне уније која представља регионалну интеграцију вишег степена. Уз опште услове који су потребни за формирање монетарних интеграција, аутор истиче њене предности, као и недостатке. Исто тако, износи и основни теоријски приступ за увођење критеријума конвергенције.

У завршним потпоглављима уводног дијела аутор елаборира историјске и институционалне аспекте монетарних интеграција, односно стварање Европске монетарне уније (ЕМУ). У овом дијелу посебно се издвајају споразум из Мастрихта, увођење евра, успостава правила конвергенције, као и структуре Еврозоне и Европске уније, као и Европске централне банке (ЕЦБ).

У другом дијелу аутор се бави проблематиком општих и теоријских аспеката фискалног система, углавно у контексту тема везаних за Еврозону и Европску унију. У оквиру потпоглавља о теоријским аспектима фискалне политике и фискалног система обрађује опште и теоријске теме из слиједећих области: фискалне политике, фискалне политике у контексту макроекономске равнотеже, као и однос фискалне и монетарне политике. Даље наставља елаборацију фискалне централизације и децентрализације, као и основа фискалног федерализма. Друго потпоглавље чини конкретизација и развој фискалног федерализма у Европској унији. Аутор елаборира два периода, прије и послије Мастрихта. Посебно издваја домете пакта о стабилности и расту кроз слиједеће: најважније аспекте имплементације, контролу буџетских дефицита и примјену процедуре код учених недозвољених дефицита. Завршни дио овог дијела је карактеристичан по конкретним кључним темама и проблемима

у Европској унији и Еврозони. У том контексту аутор елаборира улогу, значај, структуру и савремене проблеме фискалне политике у Европској унији и Еврозони. Иако се овај дио састоји од већег броја мање или више сродних тема, аутор их је повезао на функционалан и хијерархијски логичан начин.

У трећем дијелу су конкретизовани макроекономски показатељи за Европску унију. Тај дио представља основу за реализацију истраживања у четвртом и петом дијелу ове дисертације. У овом дијелу анализирају се кључни макроекономски показатељи и агрегати. Овај дио је подијељен на два потпоглавља. Прво се односи на податке из којих је могуће анализирати макроекономску ситуацију у Европској унији и Еврозони, односно оцијенити постојање или непостојање макроекономске равнотеже. Ови подаци омогућавају анализу кретања кључних макроекономских показатеља који се односе на кретања: БДП и стопа раста, висину стопе инфлације и незапослености, проблема на тржишту рада, спољнотрговинских односа (увоз и извоз), те монетарних показатеља, укључујући и девизни курс. Сви наведени показатељи су презентирани за ниво Европске уније и Еврозоне, како за цијелу интеграцију, тако и за сваку земљу чланицу. Наведени показатељи коректно су презентовани помоћу релевантних табела које се у овом дијелу истраживања анализирају методом дескрипције.

Четврти дио се односи на конкретну анализу испуњавања критеријума конвергенције на подручју Европске уније и Еврозоне. Аутор је извршио избор кључних показатеља везаних за правила конвергенције, приказао их у релевантним табелама и сликама као краткорочна и дугорочна кретања и тенденције. У овом дијелу је извршена анализа краткорочних и дугорочних кретања јавног дуга, буџетског дефицита, каматних стопа и инфлације за све земље чланице Европске уније и Еврозоне. Извршена је коректна дескриптивна анализа из које се уочава да аутор коректно користи макроекономску теорију, праксу и терминологију. Из тих анализа заокружена је прва конкретна „слика“ о конвергенцији у овој економској интеграцији, односно уочено је које чланице је више, или мање поштују.

У петом дијелу извршена је конкретна статистичка анализа фискалних показатеља и стања конвергенције. Користећи једначине тренда аутор је утврдио трендове макроекономских показатеља за Европску унију и Еврозону, и то: пројекције кретања БДП и стопа економског раста, спољнотрговинске и остале пројекције. Поступак је затим поновљен и за изабране земље чланице и то: Њемачку, Италију, Мађарску, Аустрију и Словенију. Избор

земаља за које су израчунате једначине тренда је логичан и одражава посебност привреде Европске уније. За изабране земље израчунати су трендови БДП, стопа раста, те показатељи спољнотрговинског пословања и тржишта рада. За утврђене линије тренда презентирани су графички прикази, тако да је обезбеђена детаљна компаративна анализа, између изабраних земаља, али и у односу на просјечне вриједности ЕУ и ЕА. Слична детаљна статистичка анализа је урађена и за показатеље који дефинишу критеријуме конвергенције. На тај начин се дошло до линија тренда и статистичких пројекција за изабране земље, за бюджетски дефицит и јавни дуг. Изабране земље чине релевантан еталон за доношење валидних судова о висини јавног дуга и дефицита буџета. Сви показатељи и њихови трендови приказани су и на графиконима. На крају овог дијела извршена је пројекција кретања стопа инфлације, каматних стопа и стање девизних курсева, и то за све земље чланице ЕУ. Коначно, аутор је дао приказ кумулативног нивоа промјена реалних ефективних девизних курсева у земљама Европске уније за десетогодишњи период (2009-2018). Све наведене анализе, табеле, графикони и слике чине релевантну базу за доношење закључака у поглављима закључци и дискусија. То се првенствено односи на компарације линија трендова, из којих се уочавају дугорочне тенденције најважнијих макроекономских показатеља, као и показатеља који су детерминанте критеријума конвергенције. Треба истаћи да је дужина периода од 10 година довољно релевантна за доношење валидних закључака.

У шестом поглављу сумирају се искуства на пољу фискалног федерализма у Европској унији и Еврозони, као и одрживост јавних финансија. Као прво, елаборира се геополитички оквир функционисања Еврозоне и Европске уније кроз анализу проблема функционисања ЕУ и ЕА у условима дужништва и криза. Поред тога елаборирају се теме које је отворио БРЕГЗИТ, али и остали геополитички проблеми. Затим се у овом дијелу анализирају перспективе и домети Пакта за стабилност и раст, као и могућности унапређења и јачања фискалног федерализма. У овом одјељку се анализирају: фискалне мјере и препоруке Вијећа за корекције и смањење буџетског дефицита, употреба структурне политике у смањивању дефицита, домети хармонизације у смањењу и оптимализацији дефицита. И на крају, урађен је осврт на даље правце монетарних и фискалних реформи у ЕУ и ЕА, као и перспективе, али и рањивост ESM.

У дијелу Закључак, аутор сумира резултате до којих је дошао у свом истраживању. Полази од дескриптивне и компаративне анализе кључних макроекономских показатеља, и сумира

их на основу вриједносних и рационалних критеријума. На тај начин долази до релевантне макроекономске слике економије Европске уније. Након тогадаје преглед најзначајнијих дијелова статистичке анализе, са посебним освртом на критеријуме конвергенције. Извлачи закључке о стању конвергенције у ЕУ и ЕА. Претходно наведени резултати и анализе представљају основу за интегралну елаборацију проблема функционисања ЕУ и ЕА.

Дискусија се у великој мјери наставља на закључке. Аутор издаваја ставове и доказе да макроекономска стабилизација захтијева мјере монетарне политике, да су чланице заједнице (посебно неке) веома задужене, да су одређени показатељи неповољни и да су неопходне сталне мјере фискалне стабилизације. Стога су показатељи конвергенције (а посебно јавни дуг) основа за пријем нових чланица у ЕУ.

И даље се за покриће дефицита не препоручује емисија, већ земље чланице, као и земље кандидаткиње могу користити задуживање на домаћем тржишту.

Питања инфлације и девизног курса углавном се не јављају у облику већих проблема.

И коначно, аутор се на kraју дискусије фокусира на фискалном федерализму, Пакту за стабилност и раст, али и сталној потреби за реформама у фискалном сектору и монетарној сфери.

Докторска дисертација садржи 186 страна текста без уводних напомена, литературе и осталих прилога. Писана је фонтом Times New Roman величине 12, формата A4, на латиничном писму и прореда 1,5.

Са пописом цитиране литературе рад има 193 странице.

Са Уводом и цитираном литературом рад има укупно 209 страна.

Цитирано је 79 библиографских извора (научних радова, научних књига, студија и сл.), као и 5 интернет извора.

Према попису прилога рад има: 48 табела, и 23 графика.

- a) Истачи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2.УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Европска унија са Европском монетарном унијом чини најсложенију регионалну економску интеграцију већег броја европских земаља. Земље чланице ЕУ у одређеној мјери проводе националне економске политике, иако су дужне да их хармонизују са тзв. заједничким

политикама из комунитарне надлежности. Једна од тих политика је монетарна политика, уз коју се имплементирају и сегменти фискалне политike.

Очигледно је да постоје бројне испреплетености функција, надлежности и политика, из чега се може извући закључак о комплексности структуре ове велике економске интеграције. Уз то, не смије се занемаривати глобална улога ЕУ, као ни утицај глобалне економије на економски и монетарни систем ЕУ и ЕА. Генерално, аутор истиче да је Европска унија еволуирала у значајног глобалног играча.

Кључни разлози за ово истраживање уочавају се из предмета истраживања ове докторске дисертације. Прије свега, у питању је анализа монетарне и фискалне сфере у ЕУ и ЕА, или утицај фискалних дефицита и фискалне нестабилности на Европски монетарни систем. Ово истраживање подразумијева и анализу поштовања критеријума и услова који су неопходни за одржавање дугорочне макроекономске стабилности. Посљедично, ови услови утичу и на стабилност евра као заједничке европске валуте, која је значајна и као глобална монетарна јединица. Коначно, фискална и монетарна стабилност доприносе успостављању и очувању макроекономске стабилности и равнотеже у свим чланицама Европске уније.

Сви наведени моменти су садржани у дефинисаном предмету и циљу овог истраживања. У складу са тим, дефинисане су и хипотезе. Према главној хипотези, многи фискални проблеми (укључујући и недовољну фискалну интеграцију) утичу на стање јавних финансија, и могу довести до неравнотежа и других проблема. Из тих разлога, Европска унија и Еврозона морају додатно реформисати и стабилизовати фискалне и неке функције монетарног система. У супротном, постоји могућност нових проблема, чак и оних који угрожавају цијелу интеграцију. Према помоћним хипотезама након уласка у ЕУ већина чланица нарушава правила конвергенције, и то дефицит и јавни дуг. Иако, много већи проблем предстаља учешће јавног дуга у БДП. Тада показатељ је веома тешко смањити у кратком и средњем року. Коначно, чланице које биљеже веће буџетске дефиците морају уводити већа фискална оптерећења угрожавајући будући економски раст.

Приликом одлучивања о децентрализацији економије полази се од предности и недостатака децентрализације. Ако су користи веће од губитака постоји оправданост да се функције или надлежности пренесу на ниже територијалне нивое. Стога се нове реформе фискалног и монетарног система у ЕУ и ЕА углавном односе на могућност да се начином прикупљања пореза и вођењем монетарне политike додатно централизује, или развласти постојећа комунитарна структура. Рјешења зависе и од политичког фактора, устава, и традиције у

области регионалне и локалне аутономије. Ако постоји политички циљ да приходи буду централизовани тада федерација има пун фискални суверенитет код већине фискалних прихода укључујући и право регулације прихода на нижем нивоу, или да то чини само са неким од њих. Или, супротно, ако зе инсистира на децентрализацији тада федерација нема, или има мали фискални суверенитет. Економска теорија познаје аргументе за фискалну децентрализацију, и то: (1) локалне заједнице су одговорније за локалне јавне ресурсе и задовољавање потреба, (2) једноставније административне процедуре и већа одговорност за потребе грађана, (3) ефикаснија имплементација локалних програма, (4) суодлучивање локалног становништва, (5) раст конкурентности, (6) могућност територијалног развоја и отклањање развојних диспаритета између локалних заједница. Аргументи против фискалне децентрализације су: (1) проблеми са јавним добрима која имају велики број корисника, (2) проблеми у координацији, и у имплементацији правичне дистрибуције код обезбеђивања јавних добара, (3) евентуални раст територијалних разлика у привредној развијености, (4) опасност од слабљења централне власти која једина може да ефикасно да брани државу од екстерних шокова и криза.

Претходна истраживања. У дисертацији аутор користи обимну предложену и цитирану литературу. Избор научних чланака и књига је научно релевантан и временски актуелан. У том контексту аутор издваја већи већи број аутора који се баве предметном проблематиком. Ефикасне економске и монетарне интеграције доносе користи за чланице, што показује Кругманов дијаграм [Krugman, 1990], који у модификованој варијанти креира и Поповић [Поповић, 2016]. Даље, основни циљ ЕУ, ЕА, као и ЕЦБ је цјеновна стабилност. ЕЦБ је специфична по независности од извршних и законодавних тијела ЕУ. De Haan i Eijffinger су утврдили да постоји корелација између раста индекса политичке независности централних банака и низих камата [De Haan, et al, 1994], настављајући истраживања Cukiermana [Cukierman, 1992]. Монетарна политика темељена на антиинфлационим правилима тражи лимитирања и контролу дефицита. При томе, најтеже је испунити фискалне критерије. Успјех интеграције зависи од мобилности производних фактора, стања тржишта, али и фискалне и политичке интеграције [Поповић, 2016]. За неке ауторе фискална политика ЕУ и ЕМУ је основа функционисања интеграције. Morris, Ongen и Winkler уз теорију фискалне политке издвајају оптимално валутно подручје и фискалну стабилизацију у МУ, као и захтјев за фискалном дисциплином [Artis, et al, 2007], што аутор повезује са одрживошћу јавних финансија. Аутор уочава двије концепције. Прву, традиционалну оптималну теорију

јавних финансија и другу теорију јавног избора [Cullis, et all, 1998, Persson *et al*, 1996]. Традиционалну стабилизацију на федералном нивоу због тзв. *leakage* ефеката предлаже Јурковић [Јурковић, 2002, Oates, 1972]. Garmlich i Wood доказују да је због диференцијалних шокова потребна стабилизација у чланицама ЕУ. Јер, шокови се не могу сузбити само мобилношћу фактора производње, цијенама или трансферима [Garmlich i Wood, 2000]. Ограничења Пакта за стабилност и раст уведена су због прекомјерних дефицита у више земаља, посебно уласком у МУ [Thugesen, 1999]. Пакт анализирају и Richard Baldwin и Charles Wiplosz [Baldwin i Wiplosz, 2006], при чему се баве и санкцијама и коригованим циљевима. Конвенционалне теорије не нуде комплексна рјешења фискалног система ЕУ, јер теорија нуди оквир фискалног система и буџета на више нивоа [Musgrave, 1973], али се тај систем не може у цјелости користити и за сложене многочлане економске заједнице као нпр. за ЕУ [Oates, 1972].

Варуфакис [Varufakis, 2016] уочава проблем децентрализације, а одвијање кризе види преко слиједећих поља: банкарска криза, криза дуга, криза инвестирања и социјална криза. Криза из 2008/2009 је убрзала расправе о реформама. Кругман кризу посматра као циклична кретања и сигнале са глобалног тржишта [Krugman, 2010]. Richard Baldwin и Charles Wiplosz [Baldwin i Wiplosz, 2006] прије кризе анализирају колико је ЕУ оптимално валутно подручје, али и проблеме дужништва Италије. Ackrill [Ackrill, 2004] уочава потребу за фискалном стабилизацијом упоређујући фискалне системе ЕУ и САД. Ackrill уочава раст специјализује, али уз појаву асиметричних шокова у односу на САД. Прије, Beetsma [Beetsma, 1999] развија економетријски модел анализе прекомјерних дефицита. Ако јавни дуг расте тржиште капитала се прелијевања на остала тржишта. Велика нестабилност може довести до неравнотеже у ЕУ [Alesina i Perotti, 1996].

Данас високи дефицити руше кредитабилитет ЕЦБ. Аутор указује на нереална очекивања да ће ЕУ солидарно помоћи чланицама које праве велике фискалне дефиците [Thygesen, 1999; Eijffinger & de Hann, 2000], за што је прави примјер Грчка. О умањеном кредитабилитету Грчке пише се прије избијања кризе [Rotte, 2004].

Због раста јавних расхода и дефицита буџета Пакт осигурава стабилност, угрожену од више чланица. Дефицит од 3% БДП се односи на циклички дефицит настао утицајем аутоматских стабилизатора. Структурни дефицит мора бити уравнотежен. Разлика између укупног и структурног дефицита је циклички дефицит настао стабилизацијом економије [Јурковић, 2002]. Тако Buti i Giudice [2002] виде Пакт као пут одржавања критеријума конвергенције. Још 2003. године De Grauwe сугерише како реформисати Пакт [De Grauwe, 2003], а Кругман

критикује Пакт јер високозадужене земље ЕМУ не могу да воде експанзивну монетарну политику, те стезања фискалног обруча нису добра. Констатује да Пакт није заживео у пракси [Krugman, 2009]. И други аутори [Eichengreen i von Hagen, 1996] су доказали да у вријеме кризе неке чланице имплементирају, а друге сносе посљедице рестриктивне политике. За санкционисање финансијску дисциплине надлежан је Европски суд правде [Rotte, 2004], али и Европски рачуноводствени суд.

Ригорозније мјере фискалне политике и фискалне реформе предлажу многи аутори: [Alesina i Perotti, 1996, Beetsma, 1999, Buti & Giudice, 2002, Masson, 1996, Rotte, 2004, Thygesen, 1999]. Истичу значај, али се критички односе према Пакту.

Идеје помоћи у условима кризе истражују [Eichengreen i von Hagen, 1996]. Примјере траже у монетарним унијама које не захтијевају лимите јавног дуга и дефицита.

Већина сматра да су задати лимити високи па се неки аутори [Eichengreen, 2003] залажу за реформе буџетских процедура и нови систем доношења буџета, пензионе реформе уз реформе на тржишту рада итд. Тако неке чланице због изbjегавања казни воде процикличну фискалну политику [Ackrill, 2004]. Аутор у томе види суштину Пакта о стабилности и расту и потреба за лимитирањем дефицита и контроле чланица у односу на циљеве ЕЦБ [Ackrill, 2004].

У складу са потребом за сталном доградњом фискалног система и промјенама у Европској монетарној унији, постоје тенденције за промјенама Пакта о стабилности и расту, посебно у домену веће флексибилности. Неки аутори заговарају искључења дијела јавних расхода као што су нпр. расходи за одређене јавне инвестиције [Barry, 2001]. Barry се супроставља ригорозној штедњи и сматра нетачним тврђење поборника Пакта да ограничени дефицити и јавна потрошња доводе до експанзије ефеката фискалне политике. Иначе, аутор сматра упитном снагу Пакта у случају нових кршења конвергенције. Тако нпр. за већа прекорачења још увијек нема искључивања из ЕА или ЕУ [Eijffinger & de Hann, 2000].

Неки аутори доказују да су фискални дефицити израженији код старих чланица [Butier & Gafe, 2003], и да актуелни фискални модел није примјерен различитостима у ЕУ.

И на крају, аутор изводи закључак да чак и репрезентативна истраживања функционисања фискалног и монетарног система ЕУ и ЕА прате велике дискрепанце. Посебно након кризе расте број критичара европинтеграција о чему пише и Мирослав Јовановић [Jovanović, 2013] не искључујући могућност краха ЕА. Такве тенденције уочава и Joseph Stiglitz који увиђа да евро угрожава будућност ЕУ, и сматра да су чак и државе без дефицита и са малим јавним дуговима као Шпанија и Ирска у кризи [Stiglitz, 2016]. Он указује на потребу за државном

интервенцијом, уочавајући да земље умјерено великих трговинских суфицита не морају да девизни курс користе као стабилизациони инструмент [Stiglic, 2005].

Из пртходних истраживања могу се уочити мотиви аутора за истраживања ове врсте. Из циља истраживања и постављених хипотеза проистиче да је теза релевантна за анализу стања основа савремене монетарне и фискалне политике која је успостављена Споразумом из Мастихта. У њему посебно мјесто има стварање Монетарне уније (МУ), док су и прије постојали неки елементи фискалног система. Мастихт је и према аутору фундаментални пројекат и покушај да се ЕУ приближи одрживом децентрализованом моделу фискалне политике у ЕУ и ЕА. Након Мастихта, упоредо са прописивањем општих стандарда у фискалној сфери, долази до усвајања Пакта о стабилности и расту, чиме су настављене имплементација и супервизија цјелокупног фискалног система, као и поштовање критеријума конвергенције од стране земаља чланица.

Успостављање фискалних показатеља према Пакту о стабилности и расту оказалось се оправданим. Ово је само једна од тема које доприносе рјешавању научне проблематике. Даље, због тога јачају аргументи за координацијом фискалних политика, иако, како тврди аутор, имплементација Пакта о стабилности и расту у политичкој, стручној и академској Заједници трпи значајне критике. Анализа ове теме је несумњиво допринос рјешавању научне проблематике.

Иако, многи сматрају да је у садашњој фази постојања и развоја ЕУ и ЕА овај документ значајан за контролу и усмјеравање фискалне политике. Аутор и свом истраживању аргументовано увиђа велике дискрепанце у схватању и оцјени досадашњих политичких ставова и научних истраживања о овој теми.

На основу кључних момената који дефинишу предмет и циљ истраживања, аутор дефинише истраживачки циљ, сублимиран у питању: Колико недовољна централизација фискалне интеграције утичу на мању одрживост јавних финансија и стабилност у ЕУ и ЕА, те колико се ти проблеми одражавају на макроекономску стабилност код већине чланица у Заједници? У овој реченици аутор сублимира укупан допринос који ова докторска дисертација нуди у смислу рјешавања научне проблематике.

- a) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате пртходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у рјешавању изучавање проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У процесу квантификације и квалитативног истраживања у овој докторској дисертацији, поред разноврсне, релевантне и актуелне литературе кориштена је веома богата статистичка основа (грађа). Дакле, незаобилазани секундарни извори података су научни и стручни чланци, књиге, те остale публикације чији су садржаји везани за подручје ове истраживачке теме.

Основни критеријуми њиховог избора и кориштења су научна релевантност и актуелност избора истраживачких материјала.

О квантитету најбоље говори чињеница да је у истраживање интегрисано чак 48 табела и 23 графика. Поред кориштења неколико база, које су наведене у интернет изворима на крају дисертације истраживачка база се у највећој мјери темељила на подацима преузетим из EUROSTAT-а. Ријеч је о релевантној и већ традиционално, службеној бази Европске уније и Европске комисије која објављује ажуриране податке и информације о бројним секторима, областима, показатељима, те промјенама и тенденцијама, када је ријеч о економији Европске уније. За недостајуће податке кориштена је статистичка база Свјетске банке (WB).

У истраживању се користе подаци за дугорочан десетогодишњи период од 2009-2018. године, из чега се види да је то релевантан истраживачки период, који уз године стабилне економије укључује и неколико година које прати дужничка криза Еврозоне.

У пријави докторске тезе аутор истиче да је основни метод истраживања у економској науци метод апстракције. Увидом у истраживачку грађу видљиво је да се аутор држи тог принципа. На то утиче и чињеница да је истраживачки концепт такав да разматра само неке од најважнијих варијабли, изоловано од утицаја других фактора. Дакле, аутор је методом апстракције из анализе искључио све оно што је мање релевантно. Односно, научна анализа је усмјерена према утицајима који има достигнути ниво фискалне интеграције на дугорочну одрживост јавних финансија, монетарну и макроекономску стабилност. Посљедично, тако се помоћу методе апстракције долази до релативно једноставног модела којим се могу сагледати пројекције и тенденције развоја посматраних економских појава.

Даље, по аутору, на дефинисани модел примјењује се економска анализа чији је примарни циљ уочавање закономјерности међу посматраним варијаблама од којих се модел састоји. Али, прије свега, модел подразумијева анализе генезе и пројекције саме варијабле. Дакле, на тај начин аутор долази до информације каква је варијабла била у почетку периода, каква је

десетогодишња тенденција и пријекција даљег кретања.

Иначе, економска анализа је приступ који почиње са скупом претпоставки и тада се логички изводе одређена предвиђања о економском понашању људи, предузећа или привреде (аутор цитира Samuelsona и Nordhausa, 2011). На тај начин се анализују односи између различитих економских показатеља или агрегата. Аутор затим закључује да се након тога изводе научно релевантне законитости и формирају комплекснији ставови о функционисању економских процеса.

У овом истраживању економска анализа дефинише односе између степена фискалне интеграције Уније и одрживости јавних финансија, али и монетарне, као и макроекономске стабилности. Аутор методом индукције дефинише конвергенцију, јавне финансије и показатеље монетарне и макроекономске стабилности, а затим се квантитативно мјере и дефинишу анализиране варијабле. На основу емпиријског истраживања и статистичких метода аутор врши дескриптивну анализу и на тај начин долази до општих закључака о узрочно-посљедичној вези између степена фискалне интеграције ЕУ и одрживости јавних финансија, те различитих аспекта монетарне и макроекономске стабилности.

У складу са претходним, избор примјењених метода је адекватан, доволно егзактан и у складу је са сличним истраживањима која се могу наћи у релевантној научној литератури. То значи да истраживачка метода није изгубила на актуелности, савремености, као и да није мијењана у односу на полазну идеју (осим предложених алтернатива).

Статистичка обрада података је адекватна, посебно са аспекта утврђивања и анализе линија тренда за изабране варијабле. Добијени подаци су (најчешће графиконима) приказани на јасан и транспарентан начин.

Конечно, сви анализирани параметри (варијабле) дају довољан број елемената за извођење закључака.

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити сљедеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне, доволно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;
- ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати, односно научни допринос, до којих се дошло израдом докторске тезе проистичу

из предмета и постављених циљева истраживања. Исто тако, они одговарају на постављена питања о предмету истраживања, као и на постављене хипотезе. У најкраћем, истраживање је показало слиједеће:

- Европска унија и Еврозона су задужене, што има посљедице на фискалну стабилност Уније и њених чланица. Генерално, чланице немеју исти степен задужености, посебно када је ријеч о учешћу јавног дуга у БДП.
- Бројни еминентни аутори па и националне политичке залажу се за нове реформе фискалног система. Најбројнији су они који предлажу додатну централизацију. Активности се одлажу због непредвиђених догађаја (кризе, шокови, БРЕГЗИТ и сл.).
- Услови конвергенције по Мастрихту и Пакт за стабилност и раст су изузетно ригорозни. Али, теорија и пракса познају ауторе и политике које се залажу за слабљење конвергенције, као и оне који су за строжија правила. Каматна стопа и девизни курс су релативно мањи проблем конвергенције (односно, не представљају препеку у фискалном систему).
- Монетарна политика се проводи у складу са циљевима ЕЦБ. Не представља функционални проблем у ЕУ и ЕА. Штавише, евро је сигурна свјетска валута која показује стабилност и у условима рецесија, криза или екстерних шокова.
- И поред мјера фискалне консолидације, прије свега наметнутим правилима конвергенције, фискални дефицити нису значајније ублажени. У неким чланицама нису отклоњени узроци фискалних и осталих економских проблема, на што је утицала и свјетска финансијска криза, као и дужничка криза Еврозоне. На то утичу односи и међувезе међу појединим функцијама са комунитарног нивоа. Јер, неке функције су централизоване а друге децентрализоване, што доводи до угрожавања одређених функција. Из истраживања које проводи аутор ове дисертације, видљиво је да преферира праксу у развијеним демократским државама која се базира на децентрализацији коју види као ефикаснији административни и фискални процес. Али, аутор не искључује да се већа ефикасност фискалног система у неким приликама може остварити и централизацијом.
- У Европској унији структурне, социјалне, територијалне и друге политике су у већој мјери децентрализоване што је створило специфичну организациону структуру, јер нпр. фискална политика зависи од макроекономских политика, као и структурних, територијалних и др. Централизована монетарна политика ЕУ и ЕА уз разлике у привредним структурама, као и степену развијености, према аутору најбоље осликовавају различитости у овој интеграцији. У томе, систем организације фискалног система и фискалне политике стабилизације реализују се кроз самосталне фискалне политике чланица, тј. преко националних буџета чланица.

- Економска теорија нема универзално рјешење о томе која је врста фискалног суверенитета оптимална за фискални федерализам? Критеријуми се траже и у моделу централизације, и у децентрализације, савремена теорија јавних финансија заговара у већој или мањој мери тзв. кооперативни федерализам, односно постојање мјешовитих надлежности различитих нивоа власти.
- Позната је веза између фискалне политике и нивоа власти на којем се имплементира, па се у складу са начелом супсидијарности фискална политика усмјерава ка нивоу на којем се постижу најбољи фискални резултати.
- Из претходних истраживања и усвојених теоријских мишљења проистичу супростављени ставови земаља чланица по питању јачања фискалне политике на нивоу ЕУ. То је једно од фундаменталних питања, јер од ефикасне фискалне политике зависе монетарна, али и друге заједничке политике. Исто тако, од ње директно зависи и стабилност евра који постаје значајна свјетска валута.

Дакле, по овом питању постоје размишљајења. Њемачка већ дugo најављује фискалне реформе у жељи за централизацијом на комунитарном нивоу, јер сматра да према начелу супсидијарности, бар чланице Еврозоне требају ићи на додатну интеграцију фискалног система. Али, још увијек, много чланица не подржава додатну централизацију, чак и поред доказа о оправданости веће кохезије по том питању. Ово у својим елаборацијама на више мјеста апострофира и аутор, уз констатацију да неке земље чланице чак инсистирају на попуштању фискалних ограничења. И поред разлика, већина кредитабилних аутора сматра да актуелни приступ и модел фискалне политике Европске уније треба темељно реформисати. Али, има и мањи број оних који предлажу напуштање овог модела, што би могло довести до распада ЕА.

- Коначно, резултати истраживања су важни и за Босну и Херцеговину која је политички на путу евроинтеграција, при чему и географски граничи са ЕУ. Традиционално, ЕУ је највећи трговински партнери БиХ. Европска унија и СЕФТА учествују са преко $\frac{3}{4}$ у укупној размјени са БиХ. Европске земље су највећи страни инвеститор у БиХ. Уз то, БиХ је прихватила модел монетарног система са евром као резервном валутом. У питању је модел Валутног одбора (*Currency board*). Све наведено иде у прилог да су истраживања ове врсте не само корисна, већ неопходна за стручну и академску јавност БиХ. Односно, рефлексије промјена фискалне и монетарне сфере директно се одражавају на привреду Босне и Херцеговине.

Добијени резултати представљају нова научна сазнања, а посебно на академском простору

Балкана где истраживања ове врсте још увијек представљају изузетак. Нова сазнања се односе, како на практичне, тако и на одређене теоријске доприносе економској науци.

Очигледно је, да је истраживање показало да су монетарна политика и фискалне политике ЕУ и ЕА, као и политике земаља чланица, актуелне истраживачке теме. Резултати из овог истраживања су правилно, логично и јасно елаборирани, док компарација са досадашњим истраживањима указује на висок степен усаглашености.

И на крају, поред тога што резултати конвенирају са претходним истраживањима, аутор их је подвргнуо стручној, научној и методолошкој критици.

- а) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени резултати правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Научна вриједност урађене докторске дисертације под називом „Монетарна конвергенција и фискална стабилност Европске уније“ кандидата mr Драгана Петровића, огледа се у томе што у досадашњим истраживањима анализе фискалне и монетарне сфере нису обухватиле све аспекте проблематике конвергенције, односно критеријума које прописују Мастихт и Пакт за стабилност и раст. Стога ово истраживање представља допринос научној бази из ужег научног подручја међународна економија (као и смјер који кандидат похађа). Прије свега, у Европској унији и Еврозони постоје континуирано супростављање научних, политичких и стручних кругова о оправданости политике конвергенције која подразумијева да се поштују критеријуми лимитирања јавног дуга, буџетског дефицита, каматне стопе, инфлације, као и манипулација девизним курсом. Најтежи критеријум се односи на јавни дуг. С тим у вези, поставља се питање о сврсисходности лабаве или чврсте монетарне политike, односно штедње или потрошње. Аутор храбро улази у развоја предузетништва жена развоју привреде у транзиционим земљама није истражена са научног, односно емпириског аспекта на начин на који је у овој докторској дисертацији третирана, што додатно појачава њену важност и научни допринос.

Кандидат је широко обрадио тематику свих елемената из предмета истраживања, прије свега анализу монетарних и фискалних проблема у ЕУ и ЕА, са посебним освртом на дјеловање фискалних дефицита и фискалне нестабилности на темеље Европског монетарног система.

Кандидат је истражио и поштовање критерија и услова одржавања дугорочне стабилности. Утврдио је и консеквенце на стабилност евра као заједничке европске валуте, која све више постаје и резервна глобална монетарна јединица.

Кандидат је уочио да фискална и монетарна стабилност доприносе успостављању и очувању макроекономске стабилности и равнотеже у ЕУ и ЕА. Сви резултати до којих је кандидат дошао проистичу из коректно постављеног предмета и циља истраживања, те постављених хипотеза. Доказао је да многи фискални проблеми утичу на јавне финансије и стварају нове неравнотеже и друге проблеме.

Коначно, кандидат доказује да Европска унија и Еврозона морају додатно реформисати и стабилизовати фискалне и неке функције монетарног система. Иначе, може доћи до нових проблема па и угрожавања ЕУ. Доказао је да је много већи макроекономски проблем учешће јавног дуга у БДП, и да је тај показатељ тешко смањити у кратком и средњем року. Обрадио је и нека питања о опредељењу децентрализацију економије у сфери фискалне и монетарне политике.

Испитивани параметри нудеовољно елемената за поуздано истраживање, статистичку обраду података, и чини их релевантним и адекватним. Резултати истраживања су јасно приказани, док је кориштена литература релевантна и уредно референцирана према важећим научним стандардима. Теоријско и емпиријско истраживање у докторској тези извршено је у складу са дефинисаним циљевима истраживања и дало је очекивани научни и прагматични допринос уз проширење постојећих теоријских и практичних сазнања из области међународне економије, а дијелом и фискалне и монетарне економије.

Теоријски и емпиријски резултати истраживања у докторској дисертацији нуде одговоре на постављена проблемска питања. Добивени резултати су правилно, логично и јасно тумачени и кандидат је, упоређујући са резултатима других аутора, испољавао доволно критичности. Кандидат је извршио сва неопходна истраживања у вези истраживане теме примјеном одговарајућих научних метода, довео добивене резултате у везу са постављеним хипотезама и извођењем доказа их потврдио. Резултатима истраживања су идентификовани проблеми у овој области, дате смјернице за њихово рјешавање и даље побољшање, при чему се отвара пут за нова истраживања за новим адекватним теоријским и практичним рјешењима која ће додатно допринијети схватању фискалног и монетарног система ЕУ и ЕА.

Кандидат је истраживањем одабране теме дошао до одређених научних и прагматичних резултата истраживања која представљају истраживачку подлогу за нова истраживања из

области међународне економије и тиме учинио ову докторску дисертацију интересантном за будуће истраживаче и корисном за прагматичаре.

Комисија је јединствена у мишљењу да је кандидат mr *Драган Петровић* успјешно извршио истраживање у складу са одобреном темом докторске дисертације. Дакле, докторска дисертација кандидата mr *Драгана Петровића* је оригинално научно дјело самостално урађено уз примјену адекватних научних метода истраживања.

С обзиром на наведено, Комисија даје позитивну оцјену докторске дисертације mr *Драгана Петровића* под називом „*Монетарна конвергенција и фискална стабилност Европске уније*“ и сматра да рад задовољава све критерије успешно урађене докторске дисертације, па из тог разлога

Пре дла же

Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидата mr *Драгана Петровића* под називом „*Монетарна конвергенција и фискална стабилност Европске уније*“ одобри њену јавну одбрану и одреди комисију у вези са истом.

- a) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- b) Ако је приједлог негативан, треба дати општије обrazложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

Бања Лука, 09.11.2021. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Горан Поповић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Међународна економија и Теоријска економија*.

2. Др Бранка Топић-Павковић, ванредни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Фискална и монетарна економија*.

3. Др Радован Ковачевић, Економски факултет Универзитета у Београду, ужа научна област *Међународни економски односи*.

4. _____
5. _____
6. _____

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жели да потпише извјештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извјештај образложение, односно разлог због којих не жели да потпише извјештај.